

PASSAGES

AZ ORIENT PROJEKT MAGYAR-ÁZSIAI
KAPCSOLATTÖRTÉNETI PLATFORM ÉVKÖNYVE

orient-projekt.hu

OP

II. ÉVFOLYAM | 2024

India • Japán • Kína • Koreai-félsziget

Közel-Kelet • Közép-Ázsia • Szibéria

EURASIA
CENTER

Neumann
János
Egyetem

PASSAGES

Az Orient Projekt

Magyar-Ázsiai

Kapcsolattörténeti Platform

Évkönyve

2024

PASSAGES

Az Orient Projekt
Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve

2. évfolyam

Budapest

2024

orient-projekt.hu

PASSAGES

Az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve
2. évfolyam | 2024

A *Passages* az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform (OP) Évkönyve. Kiadványunk elektronikus folyóirat formájában, *Open Access* rendszerben évente egyszer jelenik meg honlapunkon. Ennek megfelelően díjmentesen hozzáférhető, és a szerzők számára is díjmentes publikációs lehetőséget nyújt. A kéziratok benyújtásához segédlet szintén honlapunkon található.

Főszerkesztő: NAGY ELEK

Szerkesztők: CSOMA MÓZES, KIRÁLY ATTILA, KISS SÁNDOR, SIPTÁR DÁNIEL,
SZILÁGYI ZSOLT

A lapszám szakmai szerkesztője: KIRÁLY ATTILA

A lapszám olvasószerkesztője: LACZKÓ KRISZTINA

Grafikai terv: KIRÁLY ATTILA

Tördelés: KÓNYA ANITA

Felelős kiadó: Neumann János Egyetem, Eurázsia Központ
– Orient Projekt

EURASIA
CENTER

Neumann
János
Egyetem

Nyomdai előkészítés és nyomtatás: Neumann Lapkiadó
és Kommunikációs Kft., Horváth Levente ügyvezető

Neumann
Lapkiadó és
Kommunikációs Kft.

Honlap: <https://orient-projekt.hu>

Kapcsolat: info@orient-projekt.hu

ISSN 2939-8592 (Online)

ISSN 2939-8584 (Nyomtatott)

DOI: <https://doi.org/10.59608/pas2024a000.00>

A kiadvány Spectral és Ambient betűtípussal, 210 x 297 mm méretben készült.
A borítón: Stein 1910–1917 között az Északnyugati Határtartomány régészeti fő-
felügyelője volt. Ez a felvétel hivatali munkájához kapcsolódik. Cat. Stein LHAS
39/2/011 Takht-i-Bahi, gandhári stílusú Buddha relief.

© ⓘ ⓘ ⓘ Ez a Mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

PASSAGES 2. ÉVFOLYAM (2024)

NAGY ELEK: <i>Főszerkesztői köszönetnyilvánítások</i>	5
Tanulmányok	
KELECSÉNYI ÁGNES: <i>A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Keleti Gyűjteménye</i>	11
LÁZÁR IMRE: <i>A kultúrák közötti kommunikáció lehetőségei és csapdái Sass Brunner Erzsébet és Brunner Erzsébet munkásságában</i>	23
SOLYMÁRI DÁNIEL: <i>Nyugat és Kelet határán: Vay Péter püspök, pápai küldött korai útjai</i>	39
India	
PAP ÁGNES: <i>Fábri Károly Lajos (1899–1968)</i>	77
LÁZÁR IMRE: <i>Georgette Coty (Kuti Györgyi) (1922–2005)</i>	87
LÁZÁR IMRE: <i>Ghós Eta (Boglár Etelka) (1911–1963)</i>	95
BALDAVÁRI ESZTER: <i>Kertész Károly Róbert (1876–1951)</i>	105
LÁZÁR IMRE: <i>Leitner Gottlieb Vilmos (Gottlieb Wilhelm Leitner) (1840–1899)</i>	115
PAP ÁGNES: <i>Umrao Singh Sher-Gil (1870–1954)</i>	131
Japán	
DOMANICZKY ENDRE: <i>Gubányi Károly (1867–1935)</i>	145
KISS SÁNDOR: <i>Haár Ferenc, fotóművész, dokumentarista filmrendező (1908–1997)</i>	171
KISS SÁNDOR: <i>Haár Irén, autodidakta fényképész, étteremtulajdonos, vállalkozó és háziasszony (1912–1999)</i>	193
KISS SÁNDOR: <i>Weltmann Ferenc (Fery Loránt 1892–1978) és Weltmann Rózsa (1898–1972)</i>	209
KISS SÁNDOR: <i>Sikos János (1895–1969)</i>	225
SZÉKÁCS ANNA: <i>Székács Imre (1920–2006)</i>	243
Kína	
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉS SZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Fr. Bencze István SJ (1906–2002)</i>	259
MERVAY MÁTYÁS: <i>Frank László (1890–1965)</i>	267
CSEJDY JÚLIA – CSEJDY VIRÁG: <i>Hudec László (1893–1958)</i>	273
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉS SZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Jaschkó István SJ (1911–2009)</i>	297
MERVAY MÁTYÁS: <i>Komor Pál (1886–1973)</i>	305
KELECSÉNYI ÁGNES: <i>Stein Aurél (1862–1943)</i>	313

PASSAGES 2. ÉVFOLYAM (2024)

Koreai-félsziget

CSOMA MÓZES: *A koreanisztika Magyarországon* 333

CSOMA MÓZES: *Baráthosi Balogh Benedek élete és utazása Koreában* 341

Közel-Kelet

UDVARVÖLGYI ZSOLT ANDRÁS: *Germanus Gyula (1884–1979)* 357

Közép-Ázsia

SOMFAI KARA DÁVID – SÁNTHA ISTVÁN: *Almásy György (1867–1933) és Turgan Berdike-úlu (1890–?)* 385

SOMFAI KARA DÁVID: *Vámbéry Ármin (1832–1913)* 397

Szibéria

GULYÁS ZOLTÁN: *Reguly Antal (1819–1858)* 407

Buddhizmus Magyarországon

SZATHMÁRI BOTOND: *Hetényi-Heidelberg Ernő (1912–1999)* 425

KELÉNYI BÉLA: *Lénárd Jenő (1878–1924)* 443

Életút

Frank László

(1890–1965)

újságíró

MERVAY MÁTYÁS

New York University, matyas.mervay@nyu.edu

Kivonat: Az alábbi rövid tanulmány Frank László, a második világháború idején Sanghajban tevékenykedő magyar emigráns újságíró életét és munkásságát mutatja be Frank emlékirata, illetve a szerző saját levéltári és sajtókutatásai alapján. Középpontban Frank német nyelvű zsidó menekülteknek szóló lapokban végzett munkája, valamint a helyi magyar közösségben játszott szerepe áll. A sokoldalú és kalandos életút budapesti, bécsi, és berlini állomásait is felvillantja az írás.

Kulcskifejezések: sanghaji zsidó menekültek, tanácsköztársaság, sanghaji magyar közösség, baloldali emigráció, sanghaji német nyelvű újságírók

Hivatkozás: Mervay M. (2024). Frank László (1890–1965). *Passages* 2: 267–272.

<https://doi.org/10.59608/pas2024a018.00>

Kollázs képei:

Balra: az egyetlen ismert portré 1925-ből

Középen: szerkesztőtársakkal 1940-ben

Jobbra: az Egy riksakuli történetének borítója. Budapest: Szikra, 1947

Frank László (*Ladislaus Frank*, Budapest, 1890 – Budapest, 1965), magyar emigráns újságíró, szerkesztő, költő, a második világháború alatt több, zsidó menekülteknek szóló sanghaji német nyelvű hírlap alapítója, vezetője. Nemzetközi ismertsége mellett a háború utáni Sanghaj baloldali magyarjait tömörítő, rövid életű szervezete, a kínai diákok antiimperialista megmozdulásaiban való részvétele, illetve magyar nyelven megjelentetett kínai témájú könyvei érdemelnek figyelmet. Ázsiához szorosan nem kapcsolódó munkásságából főként a két háború közötti Bécsben folytatott tényfeltáró újságírás, valamint a weimari Németországban írt globális társadalmi problémákat feszegető cikkei kiemelkedőek. Demokratikus elköteleződését bizonyító múltján a Rákosi- és Kádár-rendszerekben a magyarországi német kisebbségnek szóló propagandalapok vezetésében vállalt szerepe ejt foltot. Sanghaji emigráns éveiről gazdagon beszámoló, 1960-ban kiadott *Sanghajba menekültem* című magyar nyelvű emlékirata az életmű kétségtelenül legértékesebb, a nemzetközi tudományos kutatás számára csak nemrég felfedezett kincse.

A belvárosi szekuláris zsidó családban született ifjú Frank László vélhetően nem gondolta, hogy halála után Kelet-Ázsiában töltött éveiről lesz ismert. A középosztálybeli fiú humán- és politikai érdeklődéséről latin versek, Babitsnak küldött zsengek, egy Tóth Árpádot is „felfedező” irodalmi folyóirat alapítása, valamint a szociáldemokrata párttagság és a szavazati jogot követelő „vérvörös csütörtöki” tüntetésen való részvétel tanúskodnak. A jogi egyetem mellett tagja volt a Galilei kör progresszív diákegyesületnek, amelynek szociográfiai pályázatán díjat nyert, és még Sanghajban is felbukkanó barátokat szerzett. Az első világháború után radikalizálódott, belépett a kommunista pártba, majd a Tanácsköztársaság idején vállalt adminisztratív tisztséget. 1920-ban, a fehérterror alatt, különítményesek le tartóztatták, végül azonban Bécsbe szökött.

Frank német nyelvterületen töltött közel két évtizedes emigrációja meghatározó volt későbbi kínai tevékenységei során. A Monarchiában asszimilált városi zsidó értelmiségre jellemző kétnyelvűségére támaszkodva, sok más elvtársához hasonlóan a „Vörös Bécsben” talált boldogulásra, ahol egy magyar származású sajtómágnás népszerű és botrányokat kavarázó lapjánál a főszerkesztőségig vitte. A fasiszálódó osztrák kormányzat korrupciós ügyeit, illetve a városi szegénységet feltáró cikkeire hamarosan felfigyelt a legendás Egon Erwin Kisch (1885–1948) is, aki 1931-ben Berlinbe hívta. Az „amerikanizált” metropoliszban Frank számára kinyílt a világ. Az utolsó éveit élő weimari Németország fővárosában megismerte Közép-Európa haladó-baloldali értelmiségének színe-javát, és rangos újságokban publikált. Tengerentúli érdeklődéséről árulkodik az egyik ikonikus magazinba írt tárcája az USA kábítószer-problémájának Indiáig, Kínáig és Japánig nyúló globális összefüggéseiről. Első Sanghajt megjárt ismerősével, a szexológus és melegjogi aktivista Magnus Hirschfelddel (1868–1935) (és feltehetően annak kínai partnerével és kollégájával, Li Shiu Tonggal [1907–1993]) is itt találkozott, akinek „erkölcstörténeti” könyvsorozatába a droghasználat és a kényszerprostitúció kapcsolatáról írt fejezetet. A közeg ismeretében nem csoda, hogy a náci idegenrendészet Frankot, Hitler hatalomra kerülésekor nyomban kiutasította.

Az 1933 utáni évek ausztrofasiszta rendszerébe visszatért Frank körül, bár igyekezett meghúzni magát, egyre inkább elfogyott a levegő. A bécsi

bulvárlapok mellett prágai és budapesti újságoknak küldött szenzációs bűnügyekről szóló apolitikus cikkekből, valamint az *Amerikai Magyar Népszavában* megjelent pár kulturális témájú írásból aligha élhetett meg. 1938-ban, a korábbi tényfeltáró munkája miatt feketelistán lévő újságíró végül utolérni látszott a végzete. Az Anschluss után a Gestapo letartóztatta, majd hónapokig börtönben tartotta, ahonnan csak az országból való távozás fejében engedték ki. Osztrák állampolgárság hiányában, a Horthy-rendszer előli menekülése óta hontalan Frank nem követhette pszichoanalista nővérét a Freud családhoz Londonba, a francia határzár miatt párizsi terve kútba esett, és a lisszaboni barátja által intézett vízummal sem jutott sokáig. Sorsa már-már megpecsételődni látszott, és nem sok híja volt, hogy nem úgy végezte, mint az amerikai partoktól visszafordított „MS St. Louis” gőzhajó tragikus sorsú utasai.

Sanghaj ötlete, mint „utolsó remény”, valószínűleg egyik magyar származású emigráns kollégájától származott, aki talán a kristályéjszaka pogromjai után életmentő kínai vízumokat kibocsájtó Ho Feng-san (*He Fengshan*, 1901–1997) konzulról terjedő híreket hallhatta. Frank kalandos úton végül eljutott Brémába, ahol „árja” civilek és náci tisztek társaságában a fél glóbuszt körbehajózva végül partot ért Kínában. Az akkor már félig japán megszállás alatt álló, de még francia és brit–amerikai zónákra is tagolt kelet-ázsiai világváros ennek a félgyarmati státuszának köszönhetően válhatott a Frankhoz hasonló közel húszezer zsidó emigráns menedékévé. Ezen a zsúfolt „senkiföldjén” ugyanis az útleveleket nem vagy csak ímmel–ámmal ellenőrizték az egymással konkurens hatóságok. Frank 1939 és 1947 között élt „Kelet Párizsában,” ahol nemcsak régi budapesti és bécsi ismerősökkel találkozott, hanem új kapcsolatokra is szert tett.

A közép-európai menekültek közvetítő nyelvén, németül közölt újságok alapításának gondolata szinte rögtön megszületett a fejében, de a *Shanghai Jewish Chronicle*-t végül egy galíciai kollégája indította el. A közel egy tucat német nyelvű emigráns lap jó részében így vagy úgy megfordult Frank, aki a *Chronicle* óvatos hangvételű szerkesztőségét elhagyva, megalapította a tengelyhatalmakat és a menekültsegélyt vezető helyi elitet (köztük a Komor Pál bizottságát is finanszírozó ingatlanmágnást) is radikálisabban bíráló *Shanghai Morgenpost*-ot. A kínai lakosság nyomoráról és a zsidó emigránsok nehézségeiről egyaránt nyíltan író „antifasiszta” lapot azonban az 1941-ben kirobbanó csendes-óceáni háború nyomán a brit–amerikai zónát is elfoglaló japánok bezárták. A megszállás és az 1943-as gettósítás éveiben Frank zugügyvédkedésből, félhomályos kávézóknak tartott ismeretterjesztő előadásokból, valamint a hitközségi lapban publikált kulturális témájú cikkekből tengette magát.

A Japánt sújtó atombomba-támadások után Frank rögtön belevetette magát mind a kínai, mind a magyar politikai szervezkedésbe. Az ellenálló dokkmunkások titkos találkozóiról jutott el a háború utáni amerikai felszabadító/megszálló csapatok túlkapásai és a Kuomintang- (KMT) rezsim korrupciója ellen felvonuló diáktüntetésekre. Mindeközben sokkal közvetlenebb módon, egy másik, kisebb léptékű fronton is felvette a kesztyűt. A sanghaji magyar közösség „demokratizálása” érdekében megalapította a „Magyar Demokrata Egyesület”, amely rövid fennállása alatt a Magyarországra hazaköltözőknek adott igazolásokat, például az önkéntes orvosnak, Somogyi Györgynek (1912–1977) és feleségének vagy a későbbi ELTE kínai

nyelvi lektor Csu Zsuijü (*Zhu Ruiyu*, 1920–1953) számára elintézte házassági okiratának a fordítását. Az általa „kollaboráns fasisztának” tekintett, a szlovák–magyar sztárépítész Hugyecz László (1893–1958) vezette Sanghaji Magyar Egyesület baloldali alternatívájaként elképzelt szervezetet azonban a KMT-városvezetés hamarosan betiltotta. 1947-ben, az ENSZ (UNRRA) repatriáló hajóján, sanghaji elvtársai győzelmébe vetett hittel és a „szocializmus európai építésének” ideájával szívében Frank elhagyta a polgárháborús Kínát.

A szovjet felszabadításért lelkesedő Frank előbb Bécsben, majd végleg Budapesten telepedett le. A sanghaji menekültekről és a kínai kommunista forradalomról írt német és magyar nyelvű cikkei mellett több könyve is tanúskodik a Kelet-Ázsiában ért benyomásokról. Az egy riksakuliról írt, marxista didaktikus fikció mellett, az 1950-es években kirobbanó tajvani válság geopolitikai elemzése és a köztársasági forradalmár Szun Jat-szenről írt regényes életrajza jelentősebbek. Az 1950-es, 1960-as években, talán meggyőződésből, talán a hazatérés áraként, az egykori demokratikus lázadó a diktatórikus politikai rendszer mellett tette le a voksát. Az általa vezetett, a kitelepítések után Magyarországon megmaradt német kisebbséget célzó állami propagandalapokban publikált saját versek és a német irodalmi klasszikusokról szóló ismeretterjesztés mellett számos, a fennálló rendszert támogató írása jelent meg. Élete végén megjelentetett emlékirataiban talán a korábbi meg nem alkuvó múltját előtérbe helyezendő, izgalmas és olvasmányos formában tárják az olvasó elé a Sanghajban (*Sanghajba menekültem*, 1960) és az azt megelőző német nyelvterületen (*Café Atlantis*, 1963) töltött emigráció éveit.

Nyilatkozat

Szerzői jogi nyilatkozat. Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenz feltételeinek megfelelően felhasználható. (© CC BY-NC-ND 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ajánlott irodalom

- Eber, I. 2012. *Wartime Shanghai and the Jewish Refugees from Central Europe: Survival, Co-Existence, and Identity in a Multi-Ethnic City*. Berlin/Boston: De Gruyter, Inc.
- Eber, I. ed. 2018. *Jewish Refugees in Shanghai 1933–1947: A Selection of Documents*. Vol. 3/Band 3. Archive of Jewish History and Culture/Archiv Jüdischer Geschichte und Kultur. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. <https://doi.org/10.13109/9783666301957>
- Frank L. 1947. *Egy riksakuli története*. Budapest: Szikra.
- Frank L. 1956. *Szélhámosok, Kalandorok*. Budapest: Gondolat.
- Frank L. 1966. *Szun Jat-Szen élete*. Budapest: Móra.
- Frank L. 1955. *Tajvan, a Távolkeleti Tűzfészek*. Budapest: [ismeretlen].
- Frank L. 1960. *Sanghajba menekültem*. Budapest: Gondolat.
- Frank L. 1963. *Café Atlantis: Híradás egy elsüllyedt világból*. Budapest: Gondolat.

- Mervay, M. 2024. The Globalizing Effects of Exile. Hungarian Communist Journalist László Frank's Memoir from His Years in Vienna, Berlin, and Shanghai. *Journal of Austrian-American History* [megjelenés alatt].
- Mervay, M. 2024. *Habsburg Refugees in China: Postimperial Diaspora, Diplomacy, and Orientalism in the Republican Era (1918–1949)*. Doktori értekezés, New York University.
- Mervay, M. 2023. *I Fled to Shanghai. The Viennese Journalist Ladislaus Frank and His Hungarian Memoir*. Arc GIS Story Map interaktív diavetítés, Bécs. <https://arcg.is/11jWyj0>.
- Ogilvie, S. A. 2006. *Refuge Denied: The St. Louis Passengers and the Holocaust*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.
- Seywald, W. 1987. *Journalisten im Shanghaier Exil 1939–1949*. Salzburg: Neugebauer.
- Vámos P. 2005. Távoli menedék. Közép- és kelet-európai zsidó menekültek Sanghajban a második világháború idején. *Világtörténet* 2: 72–85.

Alapvető szakirodalom, források

- Eber, I. 2012. *Wartime Shanghai and the Jewish Refugees from Central Europe: Survival, Co-Existence, and Identity in a Multi-Ethnic City*. Berlin/Boston: De Gruyter, Inc.
- Eber, I., ed. 2018. *Jewish Refugees in Shanghai 1933–1947: A Selection of Documents*. Vol. Band/Vol. 3. Archive of Jewish History and Culture/ Archiv Jüdischer Geschichte und Kultur. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. <https://doi.org/10.13109/9783666301957>
- Frank L. 1947. *Egy riksakuli története*. Budapest: Szikra.
- Frank L. 1956. *Szélhámósok, Kalandorok*. Budapest: Gondolat.
- Frank L. 1966. *Szun Jat-Szen élete*. Budapest: Móra.
- Frank L. 1955. *Tajvan, a Távolkeleti Tűzfészek*. Budapest: [ismeretlen].
- Frank L. 1960. *Sanghajba menekültem*. Budapest: Gondolat.
- Frank L. 1963. *Café Atlantis: Híradás egy elsüllyedt világból*. Budapest: Gondolat.
- Gao, B. 2013. *Shanghai Sanctuary: Chinese and Japanese Policy toward European Jewish Refugees during World War II*. New York: Oxford University Press.
- Kanzler, D. 1976. *Japanese, Nazis & Jews: The Jewish Refugee Community of Shanghai, 1938–1945*. New York: Yeshiva University Press.
- Mervay, M. 2024. The Globalizing Effects of Exile. Communist Journalist László Frank's Journey from Vienna to Shanghai to Budapest (munkacím). *Journal of Austrian-American History*, megjelenés alatt.
- Mervay, M. 2024. *Habsburg Refugees in China: Postimperial Diaspora, Diplomacy, and Orientalism in the Republican Era (1918–1949)*. Doktori értekezés, New York University.
- Mervay, M. 2023. *I Fled to Shanghai. The Viennese Journalist Ladislaus Frank and His Hungarian Memoir*. Arc GIS Story Map interaktív diavetítés. Bécs. <https://arcg.is/11jWyj0>.
- Mühlberger, S., M. Kohlstruck, G. Armbrüster eds. 2000. *Exil Shanghai, 1938–1947: Jüdisches Leben in Der Emigration*. Schriftenreihe des Aktiven Museums Berlin. Teetz: Hentrich & Hentrich.
- Ogilvie, S. A. 2006. *Refuge Denied: The St. Louis Passengers and the Holocaust*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.

- Ristaino, M. R. 2003. *Port of Last Resort: The Diaspora Communities of Shanghai*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Seywald, W. 1987. *Journalisten im Shanghaier Exil 1939–1949*. Salzburg: Neugebauer.
- Vámos P. 2005. Távoli menedék. Közép- és kelet-európai zsidó menekültek Sanghajban a második világháború idején. *Világtörténet* 2: 72–85.